

Karl Marx:

Kritiske randbemærkninger til artiklen »Kongen af Prøjsen og socialreformen. Af en prøjser« (Vorwärts! nr. 60)¹

Denne artikel, der er skrevet i Paris den 31. juli 1844, markerer Marx' overgang fra radikal demokrat til proletarisk socialist. Mens han tidligere havde ment, at den politiske stat i sin form *sub specie rei publicae* udtrykte alle sociale kampe, behov og sandheder, mundede hans undersøgelser ud i, »at det borgerlige samfunds anatomi må søges i den politiske økonomi«, som han senere (i *Forordet* fra 1859) – retrospektivt – formulerede det. Samtidig med denne af den tyske arbejderklasses begyndende brug af revolutionær vold inspirerede teoretiske overgang til den »politiske økonomi« fuldbyrder han overgangen fra den jakobinsk borgerlige revolution, som vil løse de sociale spørgsmål og den arbejdende klasses behov *sub specie rei publicae*, til det moderne proletariats selvstændige aktion; et proletariat, der er besluttet på at søge de specifikke årsager til sin undertrykkelse og den specifikke vej til sin frigørelse i den politiske økonomi (eller rettere: i *kritikken* af den), og som nu kun behandler alle den samfundsmæssige aktions andre former – politikken inklusive – som midler, der er underordnet den økonomiske aktion. At denne overgang til proletariats standpunkt som antydet på ingen måde betød en simpel overtagelse af resultaterne af den hidtidige udvikling af den økonomiske videnskab, men at den politiske økonomi – akkurat som den politiske stat – var (*og er*) *fjendeland* for proletariatet (Korsch), er i dag så meget desto vigtigere at erindre sig, som vareproduktionen og alle herpå baserede og fetichistiske former (også staten og politikken) er blevet hemske for udviklingen af den samfundsmæssige produktionsproces. En specifikation af forholdet mellem »økonomi og politik« under disse betingelser er en af de vigtigste teoretiske arbejdsopgaver, den revolutionære bevægelse står over for i dag. Tager man ikke denne opgave alvorligt, altså: griber man den ikke videnskabeligt an, vil proletariatet for Gud ved hvilken gang spilde sine kræfter på uforstandige, nytteløse og i blod kvalte rejsninger.

¹ Specielle grunde foranlediger mig til at erklære, at den følgende artikel er den første, som jeg har ladet *Vorwärts* komme i hænde. K.M.

[Artiklen er skrevet i Paris den 31. juli 1844 og blev offentliggjort i *Vorwärts* nr. 63, den 7. august 1844, og nr. 64, den 10. august 1844. – Her oversat efter Marx/Engels: *Werke*, bd. 1, pp. 392–409.]

Nummer 60 af *Vorwärts* indeholder en artikel med overskriften *Kongen af Prøjsen og socialreformen* og underskrevet: »En prøjser«.²

Først refererer den angivelige prøjser indholdet af den kongelige prøjsiske kabinetsordre om den *schlesiske arbejderopstand*³ og den franske avis *La Réforme's* mening om den prøjsiske kabinetsordre. *La Réforme* anser Kongens »*skræk* og *religiøse følelse*« for kilden til kabinetsordren. Avisen finder i dette dokument endog forudfølelsen af de store reformer, som forestår det borgerlige samfund. »Prøjseren« belærer *La Réforme* som følger:

»Kongen og det tyske samfund er endnu ikke nået frem til 'forudfølelsen af sin reform',⁴ selv de schlesiske og böhmiske opstande har ikke frembragt denne følelse. Det er umuligt at bringe fabriksdistrikternes *partielle* nød til beskuelse over for et *upolitisk* land som Tyskland som et alment anliggende – for slet ikke at tale om som en skam for hele den civiliserede verden. Begivenheden har for tyskerne den samme karakter som en eller anden *lokal* oversvømmelse eller hungersnød. Derfor opfatter Kongen den som en *administrativ brist eller mangel på godgørelse*. Af denne grund og eftersom der ikke skulle meget militær til for at få bugt med de svage vævere, indgød demoleringen af fabrikker og maskiner heller ikke Kongen og myndighederne '*skræk*'. Ja, ikke engang den *religiøse følelse* har dikteret kabinetsordren: Den er et særdeles nøjtrnet udtryk for den kristne statskunst og en doktrin, der ikke lader nogen vanskeligheder bestå for sin eneste medicin, 'kristne hjerters gode sindelag'. Fattigdom og forbrydelser er to store onder; hvem kan afhjælpe dem? Staten og myndighederne? Nej, men foreningen af alle kristne hjerter«.

Den angivelige prøjser benægter Kongens »*skræk*« af blandt andet den grund, at der ikke skulle meget militær til for at få bugt med de svage vævere.

Altså i et land, hvor middag med liberale skåler og liberal champagneskum – man erindre sig düsseldorffer festen – provokerer en kongelig kabinetsordre,⁵ hvor der *ikke* skulle *én eneste* soldat til for at slå *hele* det liberale bourgeoisie lyst til pressefrihed og forfatning ned; i

et land, hvor den passive lydighed er a l'ordre du jour;⁶ i et sådant land skulle den nødvendige anvendelse af væbnet magt mod svage vævere *ikke* være *nogen begivenhed* og ikke være en *forskrækkelig* begivenhed? Og de svage vævere sejrede ved den første træfning. De blev undertrykt af et senere forstærket antal tropper. Er en arbejderhobs opstand mindre farlig, fordi der ikke skal en hær til for at kvæle den? Den kloge prøjser skulle sammenligne den schlesiske væveropstand med de engelske arbejderopstande, så vil de schlesiske vævere forekomme ham at være *stærke* vævere.

Vi vil forklare, hvorfor væveropstanden ikke kunne indgyde Kongen nogen særlig »*skræk*«, ud fra *politikens almindelige* forhold til *socialt skavanker*. Foreløbig kun så meget: Opstanden var ikke umiddelbart rettet mod Kongen af Prøjsen, den var rettet mod bourgeoisie. Som aristokrat og absolut monark kan Kongen af Prøjsen ikke elske bourgeoisie; han kan end mindre blive forskrækket, når dets underdanighed og dets afmagt øges af et spændt og vanskeligt forhold til proletariatet. Endvidere: Den ortodokse katolik står mere fjendtligt over for den ortodokse protestant end over for ateisten, akkurat som legitimisten står mere fjendtligt over for den liberale end over for kommunisten. Ikke fordi ateisten og kommunisten står katolikken og legitimisten nærmere, men fordi de står mere fremmede over for ham end hhv. protestanten og den liberale, fordi de står *uden for* hans kreds. Som politiker har Kongen af Prøjsen sin umiddelbare modsætning i politikken, i liberalismen. For Kongen eksisterer den modsætning, proletariatet udgør, ligeså lidt som Kongen eksisterer for proletariatet. Proletariatet skulle allerede have nået en afgørende magt for at kvæle anti-partierne, de politiske modsætninger og for at henlede hele politikens fjendskab på sig. Endelig: For Kongens bekendte karakter, der er lysten efter det *interessante* og det *betydningsfulde*, måtte det endog frembyde en glædeligt ophidsende overraskelse at finde den »*interessante*« og »*famøse*« *pauperisme* på eget område og dermed en lejlighed til på ny at skaffe sig omtale. Hvor fornøjet han må have været ved underretningen om nu at være i besiddelse af sin »*egen*« kongeligt prøjsiske *pauperisme!*

Vores »*prøjser*« er endnu mere uheldig, når han *benægter* den »*religiøse følelse*« som kilde til den kongelige kabinetsordre.

² [»Prøjseren« er Arnold Ruge, 1802–1880, en »unghgelianer«, sammen med hvem Marx i januar 1844 havde udgivet det eneste nummer af *Deutsch-Französischen Jahrbücher*.]

³ [Væveropstanden den 4.–6. juni 1844 i de schlesiske landsbyer Peterswaldau og Langenbielau mod fabrikanterne Zwanziger og Dierig; 35 vævere blev skudt af militæret.]

⁴ Man bemærker den stilistiske og grammatikalske meningsløshed. »Kongen af Prøjsen og samfundet er endnu ikke nået frem til forudfølelsen af *sin*« (til hvem refererer dette »*sin*«) »reform«.

⁵ [Marx mener den af den prøjsiske konge, Frederik Vilhelm IV, den 18. juni 1843 udsendte forordning i sammenhæng med regeringsembedsmænds deltagelse i en banket, som de liberale havde foranstaltet til ære for den 7. rhinske landdag i Düsseldorf; forordningen forbød statsansatte at deltage i den slags manifestationer.]

⁶ [à l'ordre du jour = på dagsordenen.]

Hvorfor er den religiøse følelse ikke kilden til denne kabinetsordre? Fordi denne er et »særdeles nøgternt« udtryk for den doktrin, der »ikke lader nogen vanskeligheder bestå for sin eneste medicin, 'kristne hjerters gode sindelag'«.

Er den religiøse følelse ikke kilden til den kristne statskunst? Beror en doktrin, som besidder sit universalmiddel i kristne hjerters gode sindelag, ikke på den religiøse følelse? Ophører et nøgternt udtryk for den religiøse følelse med at være et udtryk for den religiøse følelse? Endnu mere! Jeg påstår, at det er en religiøs følelse, der er særdeles indtaget i sig selv, en særdeles beruset religiøs følelse, som søger »helbredelsen af et stort onde«, som den frakender »staten og myndighederne«, i »foreningen af kristne hjertes«. Det er en særdeles beruset religiøs følelse, som – ifølge »prøjserens« indrømmelse – finder hele ondet i mangel på kristen ånd, og derfor henviser myndighederne til det ene middel at styrke denne ånd, til »formaning«. Det kristne sindelag er ifølge »prøjseren« målet med kabinetsordren. Når den religiøse følelse er beruset, når den ikke er nøgtern, anser den sig – forstås – for det eneste gode. Hvor den ser et onde, tilskriver den det sit eget fravær, thi når den er det eneste gode, så kan også den alene skabe det gode. Den af den religiøse følelse dikterede kabinetsordre dikterer altså på konsekvent vis den religiøse følelse. En politiker med nøgtern religiøs følelse ville i sin »rådsløshed« ikke søge sin »hjælp« i »den fromme præsts formaning til kristent sindelag«.

Hvorledes beviser altså den angivelige prøjser for *La Réforme*, at kabinetsordren ikke er et udslag af den religiøse følelse? Ved at han overalt skildrer kabinetsordren som et udslag af den religiøse følelse. Kan man af et så ulogisk hovede forvente nogen indsigt i sociale bevægelser? Lad os høre hvad han snakker om det tyske samfunds forhold til arbejderbevægelsen og til den sociale reform overhovedet.

Lad os – hvad »prøjseren« undlader – adskille de forskellige kategorier, der sammenfattes under udtrykket »det tyske samfund«: regering, bourgeoisie, presse og endelig arbejderne selv. Det er de forskellige masser, det drejer sig om her. »Prøjseren« sammenfatter disse masser og fordømmer dem en masse fra sit ophøjede stade. Det tyske samfund er ifølge ham »endnu ikke nået frem til forudfølelsen af sin 'reform'«.

Hvorfor fattes det dette instinkt?

»I et upolitisk land som Tyskland«, svarer prøjseren, »er det umuligt at bringe fabriksdistrikternes partielle nød til beskuelse som et alment anliggende – for slet

ikke at tale om en skam for hele den civiliserede verden. Begivenheden har for tyskerne den samme karakter som en eller anden lokal oversvømmelse eller hungersnød. Derfor opfatter kongen den som en administrativ brist eller mangel på godgørelse«.

»Prøjseren« forklarer altså denne forkerte opfattelse af arbejdnøden ud fra et upolitisk lands ejendommeligheder.

Man vil medgive: England er et politisk land. Man vil endvidere medgive: England er pauperismens land, dette ord er endog af engelsk oprindelse. Iagttagelsen af England er altså det sikreste eksperiment for at lære et politisk lands forhold til pauperismen at kende. I England er arbejdnøden ikke partiel, men universel; ikke begrænset til fabriksdistrikterne, men udbredt til landdistrikterne. Bevægelserne er her ikke ved at opstå, de har i nærværd et århundrede været periodisk tilbagevendende.

Hvorledes begriber nu det engelske bourgeoisie og den hermed sammenhængende regering og presse pauperismen?

Forsåvidt som det engelske bourgeoisie vedgår pauperismen som politikens skyld, betragter whig'en tory'en og tory'en whig'en som årsagen til pauperismen. Ifølge whig'en er den store jordejendoms monopol og den prohibitive lovgivning mod indførsel af korn hovedkilden til pauperismen. Ifølge tory'en ligger hele ondet i liberalismen, i konkurrencen, i det overdrevne fabriksystem. Ingen af partierne finder grunden i politikken overhovedet, men ethvert af dem kun i modpartiets politik; ingen af partierne drømmer om en reform af samfundet.

Det deciderede udtryk for den engelske indsigt i pauperismen – vi taler hele tiden om det engelske bourgeoisie og den engelske regerings indsigt – er den engelske nationaløkonomi, d.v.s. den videnskabelige genspejling af de engelske nationaløkonomiske tilstande.

En af de bedste og mest berømte engelske nationaløkonomer, der kender de nuværende forhold og må besidde en totalkonception af det borgerlige samfunds bevægelse, en elev af den kyniske Ricardo,⁷ Mac Culloch,⁸ vover endog i en offentlig forelæsning og vover det under bifaldsytringer, at anvende på nationaløkonomien, hvad Baco⁹ siger om filosofien:

⁷ [David Ricardo, 1772–1823, den sidste af de klassiske, politiske økonomer; udgav i 1817 *On the Principles of Political Economy, and Taxation.*]

⁸ [John Ramsay MacCulloch, 1789–1864, »vulgærøkonom«.]

⁹ [Baco eller Sir Francis Bacon, 1561–1626, engelsk filosof, naturforsker og historiker, af Marx betegnet som »den engelske materialismens sande stamfader«.]

»Det menneske, der med sand og utrættelig visdom udsætter sin dom, går frem skridt for skridt, overvinder det ene efter det andet af de hindringer, der som bjerge opholder studiets gang, vil med tiden nå videnskabens tinde, hvor man nyder roen og den rene luft, hvor naturen frembyder sig for øjet i hele sin skønhed, og hvorfra man via en bekvemt anlagt sti kan stige ned til praksis' mindste detaljer.«

God *ren luft* – de engelske kælderlejligheders pestatmosfære! *Stor naturskønhed* – de engelske fattiges fantastiske pjaltedragt og det visne og sammenskrumpede kød på de kvinder, der er tæret op af arbejde og elendighed; børnene, der ligger på møddingen; de misfostre, knokleriet i fabrikkernes ensformige maskineri skaber! *Praksis'* allerførste *mindste detaljer*: prostitutionen, mordet og galgen!

Selv den del af det engelske bourgeoisie, der er overtydet om pauperismens fare, opfatter ikke blot denne fare såvel som midlerne til at afhjælpe den på en *partikulær* måde, men – for at sige det uden omsvøb – på en *barnagtig* og *fantet* måde.

Således reducerer f.eks. dr. Kay¹⁰ i sit hæfte *Recent measures for the promotion of education in England* alt til *forsømt opdragelse*. Man gætte sig til, af hvilken grund! Af mangel på opdragelse skulle arbejderne ikke indse »*handelsens naturlige love*«, love, som *nødvendigtvis* bringer ham ud i pauperismen. Derfor skulle han stejle. Det skulle kunne »*genere*« de engelske manufakturere og den engelske *prosperitet*, ryste forretningsfolkene gensidige tillid, *forringe* de politiske og sociale institutioners *stabilitet*.«

Så stor er tankeløsheden hos det engelske bourgeoisie og dets presse vedrørende pauperismen, denne Englands nationalepidemi.

Lad os altså forudsætte, at de bebrejdelser, vores »prøjsere« retter mod det *tyske* samfund, er begrundede. Ligger grunden i Tysklands *upolitiske* tilstand? Men når det *upolitiske* Tysklands bourgeoisie ikke formår at bringe sig den almene betydning af en *partiel* nød til beskuelse, så forstår det *politiske* Englands bourgeoisie at undervurdere den almene betydning af en *universel* nød, en nød, der har bragt sin almene betydning til beskuelse dels gennem at være periodisk tilbagevendende i tiden, dels gennem udbredelsen i rummet og dels gennem at kuldaste alle afværgeforsøg.

For »prøjseren« ligger det endvidere Tysklands *upolitiske* tilstand til last, når *Kongen* af Prøjsen finder grunden til pauperismen i en *ad-*

ministrativ brist og mangel på *godgørelse* og derfor søger midlerne mod pauperismen i *administrative* og *godgørende* *forholdsregler*.

Er denne betragtningsmåde ejendommelig for Kongen af Prøjsen? Man kaster et hurtigt blik på England, det eneste land, hvor man kan tale om en stor *politisk* aktion mod pauperismen.

Vore dages engelske fattiglovgivning daterer sig fra loven i Elisabeths 43. regeringsakt.¹¹ Hvori består denne lovgivnings midler? I sognenes pligt til at understøtte sine fattige arbejdere, i fattigskatten, i den legale godgørelse. To århundreder har denne lovgivning – *administrativ* godgørelse – varet. Efter lange og smertelige erfaringer, på hvilket standpunkt finder vi så parlamentet i dets amendment-bill fra 1834?

Først forklarer det den frygtelige forøgelse af pauperismen ud fra en »*administrativ* brist«.

Administrationen af fattigskatten, der bestod af de respektive sognes myndigheder, bliver derfor reformeret. Man danner *unioner* på omkring tyve sogne, der er forenet i én eneste administration. Et kontor af embedsmænd – Board of Guardians¹² -, af embedsmænd, der vælges af de skattepligtige, forsamles på en bestemt dag i unionens residens og træffer afgørelse om understøttelsens tilladelighed. Disse kontorer styres og overvåges af delegerede fra regeringen, centralkommissionen i Somerset House¹³, *ministeriet* for *pauperisme*, med en franskmands¹⁴ træffende betegnelse. Den kapital, denne administration overvåger, er næsten lig den sum, krigsadministrationen i Frankrig koster. Antallet af lokaladministrationer, som den beskæftiger, beløber sig til 500, og hver af disse lokaladministrationer holder igen mindst tolv embedsmænd i aktivitet.

Det engelske parlament blev ikke stående ved den *formelle* reform af administrationen.

Hovedkilden til den engelske pauperismes *akutte* tilstand fandt det i selve *fattigloven*. Det legale middel mod den sociale skavank, godgørelsen, begunstigede den sociale skavank. Hvad pauperismen i *almindelighed* angår, så skal den være en *evig naturlov*, ifølge *Malthus'*¹⁵ teori:

¹¹ Det er ikke nødvendigt for vort formål at gå helt tilbage til arbejderens status under *Edward III*.

[Elisabeth, 1533–1603, engelsk dronning 1558–1603; Edward III, 1312–1377, engelsk konge 1327–1377.]

¹² [Board of Guardians = fattigforsorg.]

¹³ [Somerset House = gammelt palads i det vestlige London, hvor forskellige regeringsinstitutioner var samlet.]

¹⁴ [Eugène Buret, 1810–1842, sismondist.]

¹⁵ [Thomas Robert Malthus, 1766–1834, engelsk præst og økonom. Cf. bl.a. Karl Marx: *Kritik af den politiske økonomi. Grundrids*, København 1970, pp. 270–279.]

¹⁰ [James Phillipps Kay-Shuttleworth, 1804–1877, læge i et fattigdistrikt i England, politiker.]

»Da befolkningen uophørligt stræber efter at overskride subsistensmidlerne, så er godgørelse en naragtighed, en offentlig opmuntring af elendigheden. Staten kan derfor ikke gøre andet end at overlade elendigheden til dens skæbne og højest lette de elendiges død«.

Denne menneskevenlige teori forbinder det engelske parlament med den anskuelse, at pauperismen skulle være *arbejdernes selvfor-skyldte elendighed*, som man derfor ikke skal komme i forkøbet som en ulykke, men som man snarere skal undertrykke, straffe som en forbrydelse.

Således opstod arbejdshusenes regime, d.v.s. de fattighuses, hvis indre indretning *afskrækker* fra at søge tilflugt for sultedøden. I arbejdshusene er godgørelsen på udspekuleret vis kædet sammen med bourgeoisieis *hævn* over de elendige, der appellerer til dets godgørelse.

England har altså først forsøgt at tilintetgøre pauperismen ved hjælp af *godgørelse og administrative forholdsregler*. Det så således i den progressive udbredelse af pauperismen ikke den nødvendige konsekvens af den moderne *industri*, men snarere konsekvensen af den *engelske fattigkat*. Det begreb kun den universelle nød som en *særegenhed* ved den engelske lovgivning. Hvad der tidligere var blevet udledt af en *mangel på godgørelse*, blev nu udledt af et *overskud af godgørelse*. Endelig blev elendigheden betragtet som de elendiges skyld, og de blev straffet for den som sådan.

Den almene betydning, som det *politiske* England har afvundet pauperismen, indskrænkes til, at pauperismen i løbet af udviklingen, trods de administrative forholdsregler, har etableret sig som en *national institution* og derfor uundgåeligt er blevet genstand for en forgrenet og vidt udbredt administration, som imidlertid *ikke længere* har til opgave at komme den til livs, men at *disciplinere* den, forøvige den. Denne administration har opgivet at lukke pauperismens kilde med *positive* midler; den nøjes med – med politimildhed – at grave den et dødsleje, så snart den vælder frem på overfladen af det officielle land. Langt fra at gå ud over de administrative og godgørende forholdsregler er den engelske stat sunket langt under dem. Den administrerer nu kun *den pauperisme*, der besidder fortvivlelsen til at lade sig indfange og indespærre.

Hidtil har »prøjseren« ikke påvist noget *ejendommeligt* i den prøjsiske konges fremgangsmåde. Men *hvorfor*, råber den store mand med *sjælden naivitet*: »Hvorfor *anordner*

Kongen af Prøjsen *ikke straks opdragelsen af alle vanrøgtede børn?*« Hvorfor vender han sig først til myndighederne og afventer deres planer og forslag?

Den overkloge »prøjsere« vil blive beroliget, når han erfarer, at Kongen af Prøjsen her er ligeså lidt original som i sine øvrige handlinger; at han endog er slået ind på den eneste vej, som et statsoverhovede *kan* slå ind på.

*Napoleon*¹⁶ ville tilintetgøre tiggeriet med ét slag. Han pålagde sine myndigheder at forberede planer til at *udslette tiggeriet* i hele Frankrig. Projektet lod vente på sig; Napoleon blev utålmodig, han skrev til sin indenrigsminister, Crétet¹⁷; han befalede ham at tilintetgøre tiggeriet inden for en måned; han sagde:

»Man bør ikke skride hen over denne jord uden at efterlade sig spor, som anbefaler mindet om os for dem, der kommer efter os. Kræv ikke endnu tre eller fire måneder af mig for at skaffe oplysninger: I har unge auditorer, kloge præfekter, veluddannede bro- og vejingeniører, sæt alle disse i bevægelse, sov ikke hen i det sædvanlige kontorarbejde«.

På få måneder var alt sket. Den 5. juli 1808 udstedtes den lov, der undertrykte tiggeriet. Hvordan? Ved hjælp af *dépôts*¹⁸, der så hurtigt blev forvandlet til straffeanstalter, at den fattige snart kun nåede ind i disse anstalter via sædelighedspolitiretten. Og alligevel forkyndte dengang M. Noailles du Gard, medlem af det lovgivende organ:

»Evig taknemmelighed over for de helte, der sikrer nøden et tilflugtssted og fattigdommen livsfornødenheder. Barndommen bliver ikke længere forladt, de fattige familier vil ikke længere undvære ressourcerne eller arbejderne opmuntring og beskæftigelse. Nos pas ne seront plus arrêtés par l'image dégoûtante des infirmités et de la honteuse misère«.¹⁹

Den sidste kyniske passus er den eneste sandhed i denne lovtale.

Når Napoleon adresserer sig til auditorers, præfektens, ingeniørers indsigt, hvorfor ikke Kongen af Prøjsen til sine myndigheder?

Hvorfor anordnede Napoleon ikke *straks* ophævelsen af tiggeriet? Af samme værdi er »prøjserens« spørgsmål: »Hvorfor anordnede Kongen af Prøjsen ikke straks opdragelsen af alle vanrøgtede børn?« Ved »prøjseren«, hvad Kongen måtte anordne? Ikke andet end *tilintet-*

¹⁶ [Napoleon I. Bonaparte, 1769–1821, fransk kejser 1804–1814 og 1815.]

¹⁷ [Emanuel Crétet, 1747–1809, fransk indenrigsminister 1807–1809.]

¹⁸ [dépôt = varetagtsarrest.]

¹⁹ [Nos pas . . . misère = Vi vil ikke længere blive hæmmet af det modbydelige syn af skavanker og skændig elendighed.]

gørelsen af proletariatet. For at opdrage børn må man ernære dem og befri dem fra *erhvervsarbejdet*. Ernæringen og opdragelsen af de vanrøgtede børn, d.v.s. ernæringen og opdragelsen af *hele det opvoksende proletariat*, ville være *tilintetgørelsen* af proletariatet og af pauperismen.

Konventet²⁰ havde et øjeblik mod til at *anordne* ophævelsen af pauperismen, ganske vist ikke »straks«, som »prøjseren« forlanger det af sin konge, men først efter at det havde pålagt Comité du salut public²¹ at bearbejde de nødvendige planer og forslag, og efter at denne havde benyttet de vidtløftige undersøgelser af den franske elendigheds tilstand, som Assemblée constituante²² havde foretaget, og gennem Barère²³ foreslået at stifte »Livre de la bienfaisance nationale«,²⁴ etc. Hvad var følgen af Konventets anordning? At der var én anordning mere i verden og sultende kvinder *ét* år senere belejrede Konventet.

Konventet var imidlertid *højdepunktet af politisk energi, politisk magt og politisk forstand*.

Straks, uden forståelse med myndighederne, har *ingen* regering i verden truffet *anordninger* om pauperismen. Det engelske parlament sendte endog kommissærer til alle lande i Europa for at lære de forskellige administrative lægemidler mod den at kende. Men forsåvidt som staterne har beskæftiget sig med pauperismen, er de blevet stående ved *administrative og godgørende forholdsregler* eller sunket ned under *administrationen og godgørenheden*.

Kan *staten* bære sig anderledes ad?

Staten vil *aldrig* finde grunden til *sociale skavanker i »staten og samfundets indretning«*, som prøjseren forlanger det af sin konge. Hvor der findes politiske partier, finder ethvert grunden til *ethvert* onde i, at i stedet for det selv sidder dets modpart ved *statsroret*. Selv de radikale og revolutionære politikere søger ikke grunden til ondet i *statens væsen*, men i en bestemt *statsform*, i hvis sted de vil sætte en *anden* statsform.

Staten og samfundets indretning er ikke *to* forskellige ting ud fra det *politiske* standpunkt. *Staten* er *samfundets indretning*. Forsåvidt som

²⁰ [Konventet = den franske nationalforsamling fra 20. september 1792 til 26. oktober 1795.]

²¹ [Comité du salut public = Velfærdsudvalget, et udvalg under Konventet, første gang nedsat den 25. marts 1793; under den s.k. Terreur det egentlige regeringsorgan.]

²² [Assemblée constituante = den konstituerende forsamling, den franske nationalforsamling fra 17. juni 1789 til 30. september 1791.]

²³ [Bertrand barère de Vieuxac, 1755–1841, deputeret i Konventet, jakobiner.]

²⁴ [Livre de la bienfaisance nationale = Den nationale godgørenheds bog.]

staten tilstår *sociale* misforhold, søger den dem enten i *naturlove*, som ingen menneskelig magt kan byde over, eller i *privatlivet*, der er uafhængigt af den, eller i *administrationens uhensigtsmæssighed*, en administration, der er afhængig af staten, Således finder England elendigheden begrundet i den *naturlov*, ifølge hvilken befolkningen til stadighed må overskride subsistensmidlet. På den anden side forklarer det *pauperismen* ud fra *de fattiges onde vilje*, akkurat som Kongen af Prøjsen forklarer den ud fra *de riges ukristelige sind* og akkurat som Konventet forklarer den ud fra *ejernes kontrarevolutionære fordægtige sindelag*. England straffer derfor de fattige, Kongen af Prøjsen formaner de rige, og Konventet hugger hovedet af ejerne.

Endelig søger *alle* stater årsagen i *tilfældige* eller *tilsigtede administrative brist* og søger derfor at afhjælpe skavankerne ved *administrative forholdsregler*. Hvorfor? Netop fordi *administrationen* er statens *organiserende* aktivitet.

Modsigelsen mellem på den ene side *administrationens* bestemmelse og gode vilje og på den anden side dens midler og evner kan *staten* ikke ophæve uden at ophæve sig selv, thi den *beror* på denne modsigelse. Den beror på modsigelsen mellem det *offentlige* og det *private liv*, på modsigelsen mellem de *almene interesser* og *særinteresserne*. *Administrationen* må derfor indskrænke sig til en *formål* og *negativ* aktivitet, thi der hvor det borgerlige liv og dettes arbejde begynder, netop der er dens magt ophørt. Ja, over for de konsekvenser, som udspringer af dette borgerlige livs usociale natur, af denne *privat* ejendoms, af denne *handels*, af denne *industri*, af denne de forskellige borgerlige kredses *gensidige plyndringers* usociale natur, – over for disse konsekvenser er *afmagten* *administrationens naturlov*. Thi denne *det borgerlige samfunds* atomisering, *nederdrægtighed*, *slaveri* er det *naturfundament*, hvorpå den *moderne* stat beror, akkurat som *slaveriets borgerlige samfund* var det *naturfundament*, hvorpå den *antikke* stat berode. *Statens* eksistens og *slaveriets* eksistens er uadskillelig. Den *antikke* stat og det *antikke* slaveri – *åbenhjertige klassiske* modsætninger – var ikke *smedet* mere inderligt til hinanden end den *moderne* stat og den *moderne* ågerverden, – *skinhellige kristne* modsætninger. Ville den *moderne* stat ophæve sin *administrations afmagt*, så måtte den ophæve det *nuværende privatliv*. Ville den ophæve *privatlivet*, så måtte den ophæve sig selv, thi den eksisterer *kun* i modsætning til samme. Men ingen *levende* tror sin til-

værelses mangler begrundet i sit livs *princip*, i sit livs væsen, men i omstændigheder *uden for* sit liv. *Selvmodet* er naturstridigt. Altså kan staten ikke tro på sin administrations, d.v.s. sin egen *indvendige* afmagt. Den kan *kun* indse og forsøge at afhjælpe formelle, tilfældige mangler ved samme. Er disse modifikationer frugtesløse, godt, så er den sociale skavank en naturlig og af menneskene uafhængig ufuldkommenhed, en *guddommelig lov*, eller privatfolkernes vilje er for fordærvet til at imødekomme administrations gode formål. Og hvilke bagvendte privatfolk? De knurrer ad regeringen, så ofte denne indskrænker friheden, og de forlanger af regeringen, at den skal forhindre de nødvendige følger af denne frihed!

Jo mægtigere staten er, og jo mere *politisk* et land derfor er, desto mindre er dette tilbøjelig til at søge grunden til de *sociale* skavanker og begribe disses *almindelige* princip i *statens princip*, altså i den *nuværende indretning af samfundet*, hvis aktive, selvbevidste og officielle udtryk staten er. Den politiske forstand er netop *politisk* forstand, fordi den tænker *inden for* politikens skranker. Jo mere skærpet, jo mere levende, desto *mindre egnet* er den til at opfatte sociale skavanker. Den politiske forstands *klassiske* periode er den *franske revolution*. Langt fra at se kilden til sociale mangler i statens princip, ser den franske revolutions helte snarere i de sociale mangler kilden til politiske misligheder. Således ser *Robespierre*²⁵ i den store fattigdom og den store rigdom kun en hindring for det *rene demokrati*. Han ønsker derfor at etablere en almindelig *spartansk* frugalitet. Politikens princip er *viljen*. Jo mere ensidig, det vil altså sige: jo mere fuldentd den *politiske* forstand er, desto mere tror den på viljens *almagt*, desto mere blind er den over for de *naturlige* og åndelige *skranker* for viljen, desto mindre er den altså i stand til at opdage kilden til sociale skavanker. Det er ikke nødvendigt med en yderligere argumentation mod »prøjsere« fjantede håb, ifølge hvilket »den *politiske forstand*« er kaldet »til at opdage *roden til den sociale*²⁶ nød for Tyskland«.

Det var ikke blot tåbeligt at tilskrive Kongen af Prøjsen en magt, som Konventet og Napoleon tilsammen ikke besat; det var tåbeligt at tilskrive ham en betragtningmåde, som over-

springer grænserne for *al* politik, en betragtningmåde, som den kloge »prøjsere« ikke er nærmere ved at besidde end hans konge. Hele denne deklaration var så meget desto mere tåbelig, som »prøjseren« selv tilstår over for os:

»De gode ord og det gode sindelag er *billige*, indsigtens og de følgerige handlinger er *dyre*; de er i dette tilfælde *mere end dyre*, de er endnu slet ikke til at købe«.

Når de endnu slet ikke er til at købe, så anerkender man enhver, der ud fra sin stilling gør det mulige. Jeg overlader det i øvrigt til læserens takt, om det merkantilistiske zigeunersprog om »billig«, »dyr«, »mere end dyr«, »endnu slet ikke til at købe« ved denne lejlighed skal henregnes til kategorien »gode ord« og »godt sindelag«.

Lad os altså forudsætte, at »prøjsere« bemærkninger om den tyske regering og det tyske bourgeoisie – sidstnævnte er dog vel indbefattet i det »tyske samfund« – skulle være fuldkommen begrundede. Er denne del af samfundet mere rådløs i Tyskland end i England og Frankrig? Kan man være mere rådløs end f.eks. i England, hvor man har bragt *rådløsheden* på system? Når der idag udbryder arbejderopstande i hele England, så véd det derværende bourgeoisie og den derværende regering ikke bedre råd end i sidste trediedel af 1700-tallet. Deres eneste råd er den materielle magt, og da den materielle magt aftager i samme grad som udbredelsen af pauperismen og proletariatets indsigt tiltager, så vokser den engelske rådløshed nødvendigvis i geometrisk proportion.

Usandt, faktisk usandt er det endelig, at det tyske bourgesosie aldeles miskender den almene betydning af den schlesiske opstand. I flere byer forsøger mesterne at associere sig med svendene. Alle *liberale* tyske aviser, organerne for det liberale bourgeoisie strømmer over med organisation af arbejdet, reform af samfundet, kritik af monopolerne og konkurrencen, etc. Altsammen som følge af arbejderbevægelserne. Aviserne i Trier, Aachen, Köln, Wesel, Mannheim, Breslau og selv i Berlin bringer hyppigt ganske forstandige sociale artikler, som »prøjsere« immervæk kan lade sig belære af. Ja, i breve fra Tyskland udtales fremdeles forundring over den ringe modstand fra bourgeoisiet mod de *sociale* tendenser og ideer.

Havde »prøjseren« været fortrolig med den sociale bevægelses historie, ville han have stillet sit spørgsmål omvendt. Hvorfor tyder selv det tyske bourgeoisie den partielle nød så relativt

²⁵ [Maximilien Robespierre, 1758–1794, jakobinernes leder, Frankrigs faktiske statsoverhovede fra Dantons fald og henrettelse i april 1794 og til sin egen henrettelse den 28. juli samme år.]

²⁶ [social = ty.: *gesellig*.]

universelt? Hvoraf det *politiske animositet* og *ky-nisme*, hvoraf det *upolitiske bourgeois modstands-løshed* over for og *sympatier* med proletariatet?

Nu til »prøjerens« orakelsvar om de *tyske arbejdere*.

»De tyske stakler²⁷ er«, pjatter han, »ikke klogere end de stakkels tyskere, d.v.s. at de *intetsteds* ser ud over deres arne, deres fabrik, deres distrikt: hele spørgsmålet er *endnu idag* blottet for den alt gennemtrængende *politiske sjæl*«.

For at kunne sammenligne de tyske arbejderes tilstand med de engelske og franske arbejderes tilstand måtte »prøjereren« sammenligne den engelske og franske arbejderbevægelses *første skikkelse*, dens begyndelse med den *netop begyndende tyske* bevægelse. Han forsømmer dette. Hans ræsonnement ender derfor i en trivialitet, omtrent denne: at *industrien* i Tyskland endnu slet ikke er så udviklet som i England, eller at en bevægelse ser anderledes ud i sin begyndelse end i sit videre forløb. Han ville tale om den tyske arbejderbevægelses *ejendommelighed*. Han siger ikke et ord om dette sit tema.

»Prøjerens« skulle derimod stille sig på det rigtige standpunkt. Han vil finde, at *ikke én eneste* af de franske og engelske arbejderopstande har besiddet en så *teoretisk og bevidst* karakter som den schlesiske væveropstand.

Først erindre man sig *væversangen*,²⁸ denne dristige kampparole, hvori arne, fabrik, distrikt ikke engang bliver nævnt, men hvori proletariatet straks på en slående, skarp, hensynsløs, voldsom måde udskriger sin modsætning til privatejendommens samfund. Den schlesiske opstand *begynder* netop med det, de franske og engelske arbejderopstande *ender* med, med bevidstheden om proletariatets væsen. Selve aktionen bærer denne *overlegne* karakter. Ikke blot maskinerne – disse arbejderens rivaler – ødelægges, men også *købmandsbøgerne*, ejendommens titel, og mens alle andre bevægelser først vendte sig imod *industriherrene*, den synlige fjende, vendte denne bevægelse sig straks imod bankieren, den skjulte fjende. Endelig er ikke én eneste engelsk arbejderopstand blevet ført med en sådan taperhed, omtanke og udholdenhed.

Hvad de tyske arbejderes dannelsesstade eller dannelsesevne i almindelighed angår, så erindre jeg om *Weitlings*²⁹ geniale skrifter,

der i teoretisk henseende ofte overgår selv *Proudhon*,³⁰ hvor meget de end står tilbage i fremstillingen. Hvor kan bourgeoisie – dets filosoffer og skriftkloge medregnet – opvise et lignende værk som *Weitlings Garantien der Harmonie und Freiheit* i henseende til bourgeoisiets emancipation – den politiske emancipation? Sammenligner man den tyske politiske litteraturs nøgterne, forsagte middelmådighed med denne de tyske arbejderes *fantastiske* og bril-lante litterære debut; sammenligner man disse proletariatets kæmpemæssige *barnesko* med det tyske bourgeois udtrådte politiske skos dværgagtighed, så må man spå den *tyske Askepot* en *atletiskikkelse*. Man må tilstå, at det tyske proletariat er de europæiske proletariats *teoritiker*, som de engelske proletariat er dets *nationaløkonom* og det franske proletariats dets *politiker*. Man må tilstå, at Tyskland besidder et ligeså *klassisk* kald til den *sociale* revolution, som det er ude af stand til den *politiske*. Thi som det tyske bourgeois afmagt er Tysklands *politiske* afmagt, så er det tyske proletariats anlæg – selv hvis man ser bort fra den tyske teori – Tysklands *sociale* anlæg. Misforholdet mellem den filosofiske og den politiske udvikling i Tyskland er ingen *abnormitet*. Det er et nødvendigt misforhold. Først i socialismen kan et filosofisk folk finde sin adækvate praksis, altså først i *proletariatet* sin befrielses aktive element.

Dog har jeg i dette øjeblik hverken tid eller lyst til at forklare »prøjereren« det »tyske samfunds« forhold til den sociale omvæltning og ud fra dette forhold forklare på den ene side den svage reaktion fra det tyske bourgeoisie mod socialismen og på den anden side det tyske proletariats fremragende anlæg for socialismen. De første elementer til forståelsen af dette fænomen finder han i min *Indledning til Kritik af den hegelske retsfilosofi (Deutsch-Französische Jahrbücher)*.³¹

De *tyske staklers* klogskab står altså i *omvendt* forhold til de *stakkels tyskeres* klogskab. Men folk, for hvem enhver genstand må tjene til offentlige stiløvelser, kommer i kraft af denne *formelle* aktivitet på et forkert indhold, mens det forkerte indhold på sin side igen stempler formen med gemenhedens stempel. Således har »prøjerens« forsøg på i anledning af de schlesiske arbejderuroligheder at bevæge sig i form

²⁷ [stakler = ty.: Armen.]

²⁸ [Marx mener sangen »Das Blutgericht«, der opstod og var blevet spredt i de schlesiske væverlandsbyer før opstanden.]

²⁹ [Christian Wilhelm Weitling, 1808–1871, omrejsende skrædder, »utopisk socialist«.]

³⁰ [Pierre Joseph Proudhon, 1809–1865, fransk socialist, af Marx (1865) tilskrevet »den franske småbrugers (senere: småborgers) standpunkt«.]

³¹ [Cf. Karl Marx: *Økonomi og Filosofi. Ungdomsskrifter*, København 1962, pp. 51–66.]

af antitesen forført ham til den største antitese mod sandheden. Over for et første udbrud af den schlesiske arbejderopstand bestod et tænkende og sandhedelskende hovedes eneste opgave ikke i at spille *skolemester* for denne begivenhed, men snarere at studere dens *ejendommelige* karakter. Dertil hører rigtignok nogen videnskabelig indsigt og nogen kærlighed til menneskene, mens en færdig fraseologi, vædet i hul selvglæde, er aldeles tilstrækkelig til den anden operation.

Hvorfor bedømmer »prøjseren« den tyske arbejder så foragteligt? Fordi han finder, at »hele spørgsmålet« – nemlig spørgsmålet om arbejderne – »endnu idag« er blottet for »den alt gennemtrængende *politiske* sjæl«. Han udvikler sin platoniske kærlighed til den *politiske sjæl* nærmere derhen:

»Det vil kvæle alle opstande i blod og uforstand, som bryder ud i denne skændige *isolering af menneskene fra fællesvæsenet* og [i *adskillelsen*] af deres *tanker fra de sociale principper*; men skaber først nøden forstanden, og opdager tyskernes *politiske* forstand roden til den sociale nød, så vil disse begivenheder også i Tyskland blive opfattet som symptomer på en stor omvæltning«.

»Prøjseren« vil tillade os først at gøre en stilistisk bemærkning. Hans antitese er ufuldkommen. I første halvdel hedder det: skaber *nøden forstanden*, og i anden halvdel: opdager den *politiske forstand roden til den sociale nød*. Den *simple* forstand i første halvdel bliver i anden halvdel til den *politiske* forstand, akkurat som den *simple* nød i antitesens første halvdel i anden halvdel bliver til den *sociale* nød. Hvorfor har stilkunstneren udstyret antitesens to halvdele så forskelligt? Jeg tror ikke, han har gjort sig tanker herom. Jeg vil tyde ham hans rigtige *instinkt*. Havde »prøjseren« skrevet: »Skaber den *sociale* nød den *politiske* forstand og opdager den *politiske forstand* roden til den *sociale* nød«, så ville ingen uhildet læser have overset det *meningsløse* i denne antitese. Først og fremmest ville enhver have spurgt sig selv om, hvorfor den anonyme ikke henviser den sociale forstand til den sociale nød og den politiske forstand til den politiske nød, sådan som den simpleste logik påbyder? Og nu til sagen!

Det er så forkert, at den *sociale nød* skaber den *politiske* forstand, at omvendt snarere den *sociale velbefindende* skaber den *politiske* forstand. Den *politiske* forstand er en spiritualist og gives den, der allerede har, der allerede sidder behageligt fedt i det. Vores »prøjsere« skal høre, hvad en

fransk nationaløkonom, hr. *Michel Chevalier*,³² siger derom:

»I 1789, da bourgeoisiet rejste sig, manglede det for at være frit kun deltagelse i landets styre. Befrielsen bestod for det i at rive ledelsen af de offentlige anliggender, de høje borgerlige, militære og religiøse funktioner ud af hænderne på de privilegerede, som havde monopolen på disse funktioner. *Rigt og oplyst*, i stand til at være sig selv nok og styre sig selv, ville det løsrive sig fra dette régime du bon plaisir«.³³

Hvor ude af stand den *politiske* forstand er til at opdage kilden til den sociale nød, har vi allerede påvist over for »prøjseren«. Om denne hans anskuelse endnu *ét* ord. Jo mere udviklet og almindelig et folks *politiske* forstand er, desto mere spilder *proletariatet* – i det mindste i bevægelsens start – sine kræfter på uforstandige, nytteløse og i blod kvalt rejsninger. Fordi det tænker i politikens form, ser det grunden til alle misligheder i *viljen* og alle midler til at afhjælpe dem i *magten* og i *omstyrtelsen* af en *bestemt* statsform. Bevis: det franske proletariats første udbrud.³⁴ Arbejderne i Lyon troede kun at følge politiske mål, kun at være republikkens soldater, mens de i sandhed var socialismens soldater. Således fordunklede deres politiske forstand roden til den sociale nød for dem, således forfalskede den deres indsigt i deres virkelige mål, således *bagtalte* deres *politiske forstand* deres *sociale instinkt*.

Men når »prøjseren« forventer, at forstanden skabes af nøden, hvorfor slår han så »*kvælningen i blod*« og »*kvælningen i uforstand*« over én kam? Er nøden overhovedet et middel, så er den *blodige* nød et endog *særdeles akut* middel til at skabe forstanden. »Prøjseren« måtte altså sige: Kvælningen i blod vil kvæle uforstanden og skaffe forstanden tilstrækkelig med luft.

»Prøjseren« spår om kvælningen af opstande, der bryder ud i den »*skændige isolering af menneskene fra fællesvæsenet* og i *adskillelsen af deres tanker fra de sociale principper*«.

Vi har vist, at den schlesiske opstand på ingen måde fandt sted i tankens adskillelse fra de sociale principper. Vi har nu kun med den »*skændige isolering af menneskene fra fællesvæsenet*« at gøre. Ved fællesvæsen skal her forstås det *politiske fællesvæsen, statsvæsen*. Det er den gamle melodi om det *upolitiske* Tyskland.

³² [Michel Chevalier, 1806–1879, fransk ingeniør, økonom og publicist, i 1830'erne tilhænger af Saint-Simon; Marx citerer Chevaliers bog fra 1838 *Des intérêts matériels en France*.]

³³ [*régime du bon plaisir* = vilkårligt herredømme.]

³⁴ [Der er tale om arbejderopstandene i Lyon i november 1831 og april 1834.]

Men udbryder ikke *alle* opstande uden undtagelse i den skændige isolering af mennesket fra fællesvæsnet? Forudsætter ikke enhver opstand nødvendigvis isoleringen? Ville revolutionen i 1789 have fundet sted uden den franske borgers skændige isolering fra fællesvæsnet? Den var netop bestemt til at ophæve denne isolering.

Men det fællesvæsen, arbejderen er isoleret fra, er et fællesvæsen af en ganske anden realitet og af et ganske andet omfang end det politiske fællesvæsen. Dette fællesvæsen, fra hvilket hans eget arbejde skiller ham, er selve livet, det fysiske og åndelige liv, den menneskelige sædelighed, den menneskelige aktivitet, den menneskelige nydelse, det menneskelige væsen. Det menneskelige væsen er menneskenes sande fællesvæsen. Som den skændige isolering fra dette væsen er uforholdsmæssigt mere alsidig, uudholdelig, frygtelig, modsigelsesfyldt end isoleringen fra det politiske fællesvæsen, så er også ophævelsen af denne isolering – og selv en partiel reaktion, en opstand imod den – så meget desto mere uendelig, som mennesket er mere uendeligt end statsborgeren og det menneskelige liv mere uendeligt end det politiske liv. Den industrielle opstand være sig derfor nok så partiel, den gemmer i sig en universiel sjæl: den politiske opstand være sig nok så universel, den skjuler under den mest kolossale form en snæversindet ånd.

»Prøjseren« slutter værdigt sin artikel med følgende frase:

»En social revolution uden politisk sjæl (d.v.s. uden den organiserende indsigt ud fra helhedens standpunkt) er umulig«.

Man har set. En social revolution befinder sig på helhedens standpunkt, fordi den – fandt den også kun sted i ét fabriksdistrikt – fordi den er menneskets protest mod det umenneskelige liv, fordi den udgår fra det enkelte virkelige individs standpunkt, fordi det fællesvæsen, imod hvis adskillelse fra sig individet reagerer, er menneskets sande fællesvæsen, det menneskelige væsen. En revolutions politiske sjæl består derimod i de politisk indflydelsesløse klassers tendens til at ophæve deres isolering fra statsvæsnet og fra herredømmet. Dens standpunkt er statens, en abstrakt helheds, som kun består i kraft af adskillelsen fra det virkelige liv, som er utænkelig uden den

organiserede modsætning mellem menneskets almene idé og individuelle eksistens. En revolution med politisk sjæl organiserer derfor også i overensstemmelse med denne sjæls indskrænkede og splittede natur en herskende kreds i samfundet, på bekostning af samfundet.

Vi vil betro »prøjseren«, hvad en »social revolution med en politisk sjæl« er; vi betror ham dermed samtidig den hemmelighed, at han ikke engang i sine talemåder formår at hæve sig over det bornerte politiske standpunkt.

En »social« revolution med en politisk sjæl er enten en sammensat meningsløshed, hvis »prøjseren« med »social« revolution forstår en »social« revolution i modsætning til en politisk og ikke desto mindre forlener den sociale revolution med en politisk i stedet for en social sjæl. Eller også er en »social revolution med en politisk sjæl« ikke andet end en parafrase af, hvad man ellers kaldte en »politisk revolution« eller en »revolution slet og ret«. Enhver revolution opløser det gamle samfund; for så vidt er den social. Enhver revolution styrter den gamle magt; for så vidt er den politisk.

»Prøjseren« kan vælge mellem parafrase og meningsløshed! Men så parafrasisk eller meningsløs en social revolution med en politisk sjæl er, ligeså fornuftig er en politisk revolution med en social sjæl. Revolutionen overhovedet – omstyrtelsen af den bestående magt og opløsningen af de gamle forhold – er en politisk handling. Uden revolution kan socialismen imidlertid ikke udføres. Den behøver denne politiske handling, for så vidt som den behøver ødelæggelsen og opløsningen. Men hvor dens organiserende aktivitet, hvor dens formål i sig selv, dens sjæl gør sig gældende, der kaster socialismen det politiske hylster af sig.

Så mange vidtløftigheder var nødvendige for at sønderrive det væv af fejltagelser, der gemmer sig i én eneste avisspalte. Ikke alle læsere kan besidde dannelse og tid til at gøre op med den slags litterær charlataneri. Har den anonyme »prøjsere« altså ikke over for det læsende publikum pligt til afstå fra al forfattervirksomhed i politisk og social henseende såvel som deklamationer om de tyske tilstande og pligt til snarere at begynde med en samvittighedsfuld selvforståelse af sin egen tilstand?

Oversat af Kjeld Schmidt